

ki bijejo naravnost v obraz vsem zahtevam novodobne didaktike. Sestavljeni so matematično natančno, da ima vsak učitelj enako število ur. Pri tem se dogaja to, da raztrgajo celo predmete, ki so nedeljiva celota. Tako n. pr. raztrgajo celo jezikovni pouk, da uči eden slovnico, drugi branje, tretji spisje; računstvo razdelijo tako, da uči eden računstvo, drugi geometrijo; eden zemljepisje, drugi zgodovino itd. In to v času, ko vse vpije po strnjenem pouku! Gg. tovariši, s takimi urniki proč iz ljudskih šol! Vrata naj si podajajo učitelji meščanskih in srednjih šol, ne pa ljudskih. Glejmo, da bo vendar že enkrat postala ljudska šola vzgojevalnica, kakršno si tudi ljudstvo želi. (Dalje.)

Narodna kultura

Prof. Ema Deisinger

Psiha slovenskega naroda

(Nadaljevanje.)

V slovenski duši je bogata intuitivna stran, ki ne dela nikdar po kakem hladnem računarskem receptu, ampak je njeno elementarno doživljanje otroško pristno in spontano. Celo na rastlinstvo, na domače rože in bilje lije rožnato luč svoje fantazije. Vrhovi planin, ki se svetijo v jutranjem soncu, ravnine, ki se bleste skozi radost mladega jutra, hribi in doline, dobrane in senožeti, o vsa ta prelestna lepota slovenske zemlje je bila kulturno rojstvo slovenske ljudske poezije. Slovenska duša je bolj kot katera koli druga sposobna za skladno sožitje z naravo, zato pa se je v visoki meri obogatila z njeno mitično bližino, ki jo je narod izpel v svojih pesmih, pravljicah in pripovedkah, legendah in rekih. Sledeč temu prirodnemu ukazu v sebi je prejel najlepši dar: ljubezen do življenja in voljo do njega. Slovenski narod se je vedno trdno oprijemal svojih tal, rastel iz njih v vrhove, a v njegovih krošnjah pa je šumljal skozi stoletja prastari mitični duh kot pokoren služabnik prirode. V kultno-preroški, mitično-opojni in kozmično-zagonebni besedi je v svoji pesniški duši opeval prirodo, ne pozabivši i na bilje in rože.

Bajeslovno moč so stari Slovenci pripisovali lanu. Radi so sadili lan, kajti žene in možje so nosili ošpetlje in srajce iz domačega lanu. Verovali so, da je fant, ki nosi laneno srajco, v vojski varen vsake rane. Po moči, ki jo je imela kaka rastlina ali zelišče za človeka, jih lahko razdelimo:

1. v varovavne, ker varujejo človeka neugod, urokov itd.,
2. v vremenske, ker odganjajo strelo, sušo, slabo letino, točo in povodenj,
3. v srečonosne, ker mu prinašajo srečo v igri, kupčiji in ljubezni,
4. v čudodelne, ki odkrivajo zakopane skrite zaklade, razkrinkajo tudi skrivne sovražnike,
5. v čarovne, ki ozdravljajo raznih bolezni, imajo posebno moč, iz njih so si delale tudi coprnice razna mazila.

Praprotno seme je bilo že od nekdaj čudodelno, kajti verovali so, da napravi človeka nevidnega, kdor ga je del v čevlje, ima pa tudi varovavno moč, ker varuje človeka pred vragom in pred začaranjem. Kdor nosi praprotno seme s seboj, lahko odkrije kristale v prsti, odkrije z njim tudi zakopane zaklade, pa tudi v ljubezni ima srečo.

Poleg lanu je bil tudi bezeg pri starih Slovencih nekoč v velikih čislih. Vsajali so ga pred hlevom, da bi kuga živini ne škodovala, verovali pa so tudi, da se hudič najbolj boji bezga, zato beži pred tisto hišo, kjer raste bezeg. Po Gorenjskem je bila ta vraža zelo razširjena.

Divji pelin (*artemisia vulgaris*) so sadili skoraj ob vsaki hiši. Pelinu so pripisovali ne le varovavno moč, ampak tudi čudodelno. Na kresni večer je pod njegovo korenino oglje, ki se, prav vzdignjeno, spremeni v zlato. Skoraj pri vsaki hiši na Gorenjskem so pustili v vrtcu rasti pelin, kajti hiši potem hudič ne more škodovati.

Brinje so takisto imeli v visokih čislih; bilo jim je čudodelni in čarovni pripomoček. Kdor je bil uročen (kot znak uročenosti so smatrali glavobol), so ga pokadili z brinjevim dimom. Brinov dim prežene tudi vse vragove. Kdor pije brinovo vodo, vidi prihodnje dogodke. Cvetni prah brinjevih mačic dela vsake vrste čudeže.

Šentjanževo rožo (*hypericum perforatum*) so tudi zelo čislali. Natrgane na kresni dan varujejo hišo pred strelo, zato so jih vtikali v mreže na oknih. V pomoč so tudi onemu, ki gre zaklad kopat.

Mnoge rastline in drevesa naših tal imajo skorajda etnografsko vrednost, tako nagelj in rožmarin. Rožmarin je bil poleg nageljna znamenje ljubezni. Ženin in nevesta nista šla nikdar brez njega v cerkev. Sploh je rožmarin zelo obogatil slovensko bajeslovje. Lipa je bila vseskozi slovensko drevo. Slovenci so verovali, da jim lipa čuva domove, da v njo nikdar strela ne udari. Tudi v etnografskem oziru je lipa za Slovence važno drevo. Pod lipo so se zbirali vaščani na razgovore, lipe so sadili tudi pred cerkvami, sploh so lipe mnogo prispevale k idiličnosti vaškega življenja, stari Slovenci pa so ji pripisovali razne bajeslovne moči. Lipov les je bil dober zoper uroke, lipov čaj varuje pred čarovnostjo, lipov pepel so posipali na polja, zlasti na repišče, da bi repa dobro obrodila.

Bršljan (*hederica felix*) je slovel med ljudstvom kot srečonosen, pripisovali pa so mu tudi čudodelno moč. Bršljanov venec, na velikonočno nedeljo v vodo namočen in potem na glavo položen, stori, da je človek vse leto zdrav in vesel. Novoporočena žena, ki je neopazno dala prvo noč zakona možu pod vzglavje bršljanovo listje, bo v zakonu srečna in ostala dolgo mlada, mož pa vedno zdrav. Zato so z bršljanom opletali tudi hiše, kjer se je obhajala svatovščina. Z bršljanom so kitili tudi druga poslopja, da bi se vanjo naselila sreča, iz bršljanovega bokala so pili vodo, da bi ostali dolgo zdravi in močni.

Tudi špajka (*valeriana saxatilis*) in cvet belega pljučnika (*nymphaea alba*), ki raste po ribnikih, sta bila srečonosna. Cvet belega pljučnika so si slovenska dekleta nekoč zatikala v lase, zlasti o binkošti so si z njim

kinčala lase. O Janževem ima pljučnik to moč, da deklet, ki ga nosi v laseh, dobi še tisto leto ženina in se z njim omoži ter bo rodila same lepe, zdrave otroke.

Poleg teh je bilo še veliko število drugih zelišč in rož, ki so jim ljudje pripisovali čudodelno in srečonosno moč. Lepo število zelišč je bilo posvečeno staroslovenskim božanstvom, od katerih božanstev so dobila zelišča svojo čudotvorno moč. Vremenska zelišča, ki so imela moč, da odvajajo strelo, nevihto in točo, so sadili celo na slamnate strehe svojih hiš, o čemer nas spominja celo ime natresk (*sempervivum tectorum*).

Po Gorenjskem je navada, da na cvetno nedeljo nosijo otroci v cerkev blagoslovit butarice, sestoječe iz: leskovih šibic, bršljana, zelenike, špajke i. dr. srečonosnih rastlin. Ko je kmet spomladi zarezal prvo brazdo v njivo, je položil vanjo blagoslovljeno in srečonosno šibico iz butarice, da bi žito lepo uspevalo in raslo in da bi ga toča ne pobila. Da se je kmet tako tresel pred nevihto in točo, je razlog v tem, ker bi vse njegovo trudapolno delo bilo brez haska, ako bi mu toča pobila žito; s čim bi potem čez zimo preživel sebe in družino, ako bi bile njegove shrambe prazne in ne bi imel pri hiši kruha? Spoštovanje do kruha je bilo velikanško; ohranilo se je do danes. Drobtinico, ki je komu padla na tla, mora dotičnik pobrati in poljubiti.

Mnogim rastlinam je že davno naše ljudstvo pripisovalo zdravilno moč in jih rabilo proti raznim boleznim, kajti ljudstvo, ki se je učilo od narave, je bilo dober zdravnik. Za vsako rožo je vedelo, kakšna je njena moč in zoper katero bolezen pomaga, in sicer to že davno pred Kneippom.

Za dviganje zakladov, za preganjanje besov, za dobro letino, za zdravje, srečo, ljubezen, za vse je poznalo ljudstvo sredstvo in lek, namreč domače rože in bilje. Veliko je tudi ljudskih pripovedk o čudotvornem korenu, ki ozdravi človeka vsake bolezni in ki pridobi dekletu zaželenega ženina. Še tako neznatna roža ali zelišče je imelo na slovenskih tleh poseben pomen in vrednost. Materno dušico (*thymus serpyllum*), škrbinko (*lapsana communis*), vodno zlatico (*ranunculus fluvialis*) so zato ljubili, ki jim pripomore k dobri kupčiji. Sok belih lilij (*lilium candidum*) so cenili, ker stori, da človek vedno mlad ostane. Nagelj, rožmarin, majaron vežejo človeška srca v ljubezni, dočim je štiriperesna deteljica, utršana v kresni noči, vezala človeka z igro in mu prinašala srečo v igri. Marijini laski, hribja resa, očist, ki so ga devali celo po hišni prag, pa so bili na glasu kot lek zoper uroke, donašali pa so tudi srečo.

Ljudstvo je znalo tudi bajati. Bajevnico ali rudosledno palico si je ljudstvo vrezovalo iz raznih vrst lesa. Take palice iz raznih vrst lesa, napravljene v obliki rogovil, so služile ljudstvu za »vzdigovanje zakladov«.

Fantazijska vizionarnost ljudstva je rasla tem bolj, čim bolj je bilo v zvezi z naravo in se je v njenem dihu ovedelo njenih skrivnostnih moči. Prvotna kultura slovenskega ljudstva je bila torej v simboliki in mitih. Substanca te mitične ljudskosti je važna za zgodovino psihe slovenskega naroda.

Slovenska duša ima svojo zgodovinsko določenost, ki ne korenini v kakih političnih silnicah, ampak v njenih starodavnih mitih ter v bajkah in pripovedkah. Ako dopolnimo to zgodovino še z njenim človeškim snom po bogastvu in sreči, na kateri sen je iskala odgovora v bukvah narave, tedaj čutimo v slovenskem ljudstvu pesnika in notranjega tvornega umetnika. Preroške oči ljudstva so čitale iz knjige narave, kaj bo snoval prihodnji dan, kakšno vreme se mu obeta in kakšna bo letina. Čudotvorno moč zdravilnih zelišč in rož pa je ljudska imaginacija pripisovala božanstvu in tako je nastal slovenski rastlinski mit. Tudi rastlinski mit spada k narodni kulturi, le žal, da ga je folkloristika še tako malo obdelala. V njem je povedal narod več kakor pa nam n. pr. povedo narodna oblačila, shranjena v skrinjah in muzejih. Kdor hoče umeti in spoznati velike zaklade slovenske duše, mora nehote upoštevati tudi bajeslovne obrazce iz domačega rastlinslovja. Bajeslovno razkošje domačega rastlinstva ima vse-kakor kulturnozgodovinsko vrednost in pomeni kos poezije slovenske duše.

Ko je stara slovenska pesem orila po poljih in dobravah, tedaj je v skladu z življenjskim občutjem ljudstva rasla tudi sugestivna, magična moč bilja v ritem ljudskega notranjega doživetja, kajti ljudstvo je z naivno vedečnostjo otroka verovalo, da mu čudotvorna zelišča in koreni odkrijejo zakopane zaklade, store človeka nevidnega, ga varujejo bolezni in urokov ter mu prinašajo srečo.

Njegova življenjska volja je bila neokrnjena, a romantično nastrojeni slovenski narod je nosil v svoji duši vse pogoje za pozitivni in čim tesnejši odnos do življenja. Ko je prehodil svoje stopnje, tedaj je travmatska peza trdo obležala v njegovi podzvesti. Čeprav je v spremenjenih razmerah postal bolj stvaren, a odsev tega podzvestnega sveta se kljub temu pozna še vedno na njegovi pesmi. Vsak narod mora prehoditi te psihološke stopnje, kajti narod ni samo v krošnji, ki jo tvori njegovo izobraženstvo in kulturno delavstvo, ampak tudi v koreninah in deblu. Psiho slovenskega naroda zatorej ne smemo motriti le po njegovi sodobni obliki krošnje, ampak tudi po njegovem deblu in koreninah, do kam segajo, do katerih spodnjih plasti doživljanja.

Pâtino mitične starinskosti ne nosijo le narodne pesmi, ampak v veliki meri tudi narodni pregovori in reki. Tudi slovenski pregovori in reki so kos pesnitve ljudske duše, pesnitev iz onega starega okolja, v katerem je nekoč slovenski narod živel in rasel. To okolje je danes pozabljeno in mnogim knjiga s sedmerimi pečati, zaradi česar jim tudi narodni pregovori in reki niso vsekdar umljivi. Prav temu staremu okolju se moramo zahvaliti za nepotvorjeno, pristno zlato ljudskih bajk, pravljic, pripovedk, legend in rekov.

Stvariteljski duh se je zvezal z modrostjo. Vsota človeške modrosti je v teh narodnih pregovorih in rekih, ki jih imamo velik zbornik, skrčena na najkrajšo formulo. Ljudstvo, pesnitev, starodavnost, modrost, — štiri velike reči vsakega naroda.

(Dalje.)